

Muzej kao okruženje za učenje i dopuna školskom učenju – primer obrazovnih programa Narodnog muzeja Kikinda

Dragan Kiurski¹

Narodni muzej Kikinda, Kikinda, Srbija

Apstrakt

Promenom fokusa sa zbirke na posetioce muzeji su u poslednjih nekoliko decenija razvili mnogobrojne edukativne programe kojima se obraćaju raznovrsnoj publici. Posebna pažnja posvećuje se školskoj i predškolskoj deci. Škole i vrtići postaju nerazdvojni partneri muzejima, a partnerstvo nastoji da vaspitanje i obrazovanje poprimi neformalni karakter. Bilo da se radi o deci iz lokalnih škola ili deci koja muzej posećuju u sklopu školskih ekscurzija, muzej služi kao inspirativan poligon za sticanje i proširivanje znanja i bogaćenje iskustva. Pedagoške službe muzeja i galerija, u cilju produblivanja odnosa sa školama i vrtićima, kreiraju posebne programe koji se baziraju na korelaciji između školskih programa i muzejskih kolekcija. To rade kroz forme razgovora, radionica, kvizova, dramskih modela edukacije. Rad se temelji na genezi pedagoškog rada u muzejima, teorijskim polazištima o odnosu škola i muzeja i upotpunjen je prikazom rezultata empirijskog istraživanja o ovom odnosu i ishoda učenja u Narodnom muzeju Kikinda.

Ključne reči: muzej, pedagoški rad, škole, nasleđe, izložba

Uvod

Predmet rada je pedagoški rad u muzejima, njegov odnos prema školskom obrazovanju, kao i ishodi koje ostvaruje. Poslednje decenije donele su značajne promene kada je reč o odnosu muzeja prema posetiocima. Naime, posetioци su od pasivne publike prerasli u aktivne učesnike. Među mnogobrojne muzejske posetioce spadaju i školska deca. Kako muzeji mogu školama postati partneri u ostvarivanju obrazovnih ciljeva? Osnovna hipoteza ovog rada je da školske posete muzejima doprinose obrazovanju uopšte, da razvijaju veštine učenika, a nasleđe čine inspirativnim resursom za učenje. Cilj rada je da ukaže na važnost obrazovne funkcije muzeja i raznolikost modela pedagoškog rada. U radu su,

¹ dkiurski@yahoo.com

osim istorijskog prikaza pedagoškog rada u muzejima, predstavljene premise značajnih teoretičara iz oblasti muzejske komunikacije, a hipoteza je proverena ispitivanjem mišljenja o obrazovnim programima Narodnog muzeja Kikinda.

Istorija pedagoškog rada u muzejima

Pedagoški rad u muzejima star je koliko i muzeji, nešto više od tri milenijuma. U staroj Atini najstariji muzej bio je Pinakoteka, odnosno galerija slika i skulptura u jednom delu Propileja (Žnidar, 1972). Ptolomej je u trećem veku pre nove ere osnovao muzej u Aleksandriji. Muzej je u velikim salama organizovao predavanja, a odmah do sala nalazile su se prostorije za učenje i stanovi za profesore koji su veći deo svog posla posvećivali naučnom i pedagoškom radu. Muzej je posedovao biblioteku sa preko 400.000 pergamentnih zapisa. U srednjem veku muzeji su najčešće bile zgrade za čuvanje retkih predmeta iz oblasti prirodnih i tehničkih nauka, kao i dela likovne umetnosti. Kako bi bile smeštene i vidljive, za naročite zbirke slika i skulptura uređuju se galerije, a za kolekcije grafika, novca i medalja osnivaju se kabineti. Srednji vek karakteriše i formiranje crkvenih riznica. U doba renesanse javljaju se interesi za sakupljanje umetničkih retkosti, naročito onih iz doba antike – najpre od strane crkve, a potom i plemstva, i to u cilju prikazivanja moći i položaja. U XVI i XVII veku mnoge privatne zbirke bile su otvorene za javnost, ali ne za širu populaciju nego za školovane ljude. Posete ovim zbirkama bile su kratke, omogućene nekoliko dana u nedelji, a samo u pojedinim zbirkama su postojala organizovana vođenja. Posetilac je morao da čeka danima kako bi posetio neku od ovih zbirki i muzeja. Imajući ovo u vidu, možemo se složiti sa Kenetom Hadsonom (Kenneth Hudson) – ulazak u muzej bio je privilegija, a posetilac je imao pravo samo da se divi, nikako da kritikuje (Koščević, 1977). Prvi univerzitetski muzej na svetu bio je Ešmolijan (Ashmolean) u Oksfordu koji je 1683. godine bio jedno od najvažnijih središta prirodne filozofije u Evropi (Veronesi & Martín-Torres, 2022). Muzej je nastao kao ambiciozan projekat fokusiran na promociju naučne zajednice. Pored laboratorije u podrumu, muzej je obuhvatao i zbirku kurioziteta na prvom spratu i salu za predavanja u prizemlju.

Moderan muzej, kolekcija otvorena za javnost, proizvod je prosvetljenja u XVIII veku i pojavio se istovremeno kad i enciklopedije (Hein, 1998). Muzej Luvr je otvoren krajem 1793. godine kao Muzej republike da bi nakon tri godine bio preimenovan u Centralni muzej umetnosti (Hooper-Greenhill, 1992). Nakon što je 1803. opet promenio naziv u Napoleonov muzej, postaje svetski centar umetnosti, a zbirku su u najvećoj meri činila oteta dela evropske i vanevropske umetnosti iz Belgije, Nemačke, Italije, Poljske, Austrije, Španije. Ulaz u muzej je bio besplatan, a pojedini dani u nedelji bili su namenjeni studentima umetničkih fakulteta. Luvr je na ovaj način transformisan od kraljevske palate u javni muzej koji je služio obrazovanju.

U XIX veku pedagoški rad u muzejima ubrzano nastavlja svoj razvoj i tada se već pojavljuju prvi pedagozi i teoretičari koji otkrivaju pedagoški potencijal muzeja. Jedan od njih je Džon Džui, vodeći zagovornik američke školske misli poznate kao pragmatizam prema kojem se naše celokupno saznanje meri i ceni samo po njegovoj praktičnoj

vrednosti. Djui je muzejima dodelio centralnu ulogu za sticanje sirovih iskustava. Verovao je da je srž obrazovanja kontinuirana rekonstrukcija iskustva i da je iskustvo izvor znanja, te da je najbolje ono učenje koje se odvija putem delanja i kroz što više aktivnosti (Milutinović, 2009). Kritikovao je tradicionalnu školu, zalagao se za učenje kroz praktične radnje i životno iskustvo. Ideju o važnosti iskustva objašnjavao bi frazom: „Da bi iskustva bila edukativna, ona ne smeju biti samo praktična (hands on) nego i umna (mind on)” (Hein, 1998: 2). Djui se protivio verbalnim oblicima učenja i insistirao je na praktičnoj delatnosti, često koristeći krilaticu „not verbis sed rebus” ne pomoću reči, nego pomoću stvari” (Dewey, 2012: 117). „Djuijeva škola” otvorena je kao osnovna škola 13. januara 1896. godine u Čikagu. Početkom XX veka preimenovana je u „Laboratorijska škola”. Od samog početka u sklopu škole funkcionisali su i muzej i biblioteka. Djui je smatrao da je iskustvo stečeno u muzejima vrlo dragoceno, ali da nije dovoljno i da bi zato muzeji trebalo da budu deo formalnog obrazovnog sistema (naročito oni koji povezuju aktivnosti stečene u i van muzeja). Redovne posete muzejima, prema Djuiju, bile su obavezna komponenta obrazovnog programa, a ne posebna aktivnost koja se odvija jednom ili nekoliko puta godišnje.

Dvadesete godine prošlog veka značajne su kada je u pitanju profesija muzejskog pedagoga koju u muzeje uvodi Žan Kapar (Jean Capart), belgijski egiptolog i edukator (Mairesse, 2021). Na konferenciji muzealaca u SAD 1929. godine Kapar naglašava da muzeji ne smeju da služe samo naučno-istraživačkoj delatnosti, već moraju da budu i centri za vaspitanje i rekreaciju (Žnidar, 1972). Drugim rečima, suštinu i strukturu muzejsko-galerijskih ustanova sačinjava jednako njihova naučna, kao i prosvetna funkcija (Vojnović, 1953).

Škole i muzeji – uzajamni odnosi, oblici saradnje, koristi i problemi

Kako bismo produbili temu pedagoškog rada u muzejima i posvetili se odnosu muzej–škola, najpre ćemo objasniti njihove suštinske razlike. Učenje u muzejima i galerijama nije isto kao u školama ili na drugim mestima formalnog obrazovanja (Hooper-Greenhill, 2007). Muzeji nemaju zacrtan program, te svaki na svoj način može da objasni određenu temu, nemaju sisteme procene znanja, kao ni propisan raspored kada se i o čemu uči. Učenje u muzejima je individualizovano, nepredvidivo i fleksibilno. Hooper-Grinhil navodi da je ponekad teško razumeti učenje u muzeju jer je vreme provedeno u njemu često kratko, odvija se u grupama i dešava se retko (Hooper-Greenhill, 2007). Kad je reč o procesu učenja u muzeju, on se ne razlikuje od konvencionalnog učenja – postoji problem za koji treba naći rešenje na osnovu postojećih podataka i analiza (Khan, 2011). Proces počinje tako što deca razmišljaju o konceptu i pokušavaju da otkriju problem. Sledeća reakcija je definisanje problema, nakon čega sledi prikupljanje podataka. Zahvaljujući stvarnosti baštine (očiglednim edukativnim sredstvima) i mogućnosti posmatranja ili čak demonstracije, deca su motivisana da traže odgovore. Ona analiziraju predmete namerno ili nesvesno, stvaraju nova značenja i nove zaključke, (re)konstruišući svoje stečeno znanje.

Postoji još jedna razlika između muzejskog i školskog učenja, tiče se formalnog, odnosno informalnog karaktera. Pojedini autori koriste termin informalno za učenje koje se dešava dok gledamo televiziju, čitamo novine, razgovaramo sa prijateljima, ali i prilikom posete muzeju, zoološkom vrtu ili botaničkoj bašti (Milutinović, 2010). Ovo učenje se odvija sopstvenim tempom i prema sopstvenom izboru, dobrovoljno je, nije izloženo ocenjivanju, predstavlja slobodan izbor, otvoreno je i socijalno. Sa druge strane, formalno obrazovanje je institucionalizovano, podeljeno na razrede, hijerarhijski strukturirano i najčešće se odnosi na osnovno, srednje i visoko obrazovanje (Milutinović, 2010). Međutim, informalno učenje nije jedini i krajnji cilj kojom bi muzejska aktivnost trebalo da se vodi, već je uključeno u krajolik kulturnog odmora i turizma koji može bitno da modifikuje načine predstavljanja stvari. Ljudi koji učestvuju u informalnom učenju obično vole da provedu ležerno vreme u muzeju, bez posebne svrhe, u miru i tišini.

Alan Fridman (Alan Friedman), bivši direktor Naučne dvorane u Njujorku, kaže da se muzeji i baština dešavaju u okruženju zvanom „edutainment“, čiji je jedan deo posvećen obrazovanju, a drugi razonodi (Fernández & Fajardo, 2008). Ovoj teoriji pridružuje se i Huper-Grinhil. Ona smatra da, iako najpre okarakterisan kao neadekvatan (U Velikoj Britaniji se čak više i ne koristi), „edutainment“ postavlja obrazovanje i zabavu kao dve suprotstavljene aktivnosti (Hooper-Greenhill, 2007). Sugerise da je obrazovanje retko kad prijatno, da je opterećeno intelektualnim stvarima i da se sprovodi samo u formalnim sredinama kakve su škole. U praksi ovo može da bude i drugačije – u mnogim školama, naime, mogu se pronaći kabineti za biologiju ili fiziku koji podstiču na učenje, dok, sa druge strane, pojedini muzeji, naročito oni tradicionalno orijentisani, poseduju učionice odvojene od izložbi, organizuju klasična predavanja nalik školskim. Paradoks informalnog učenja je u tome što se, uprkos činjenici da njegova namera nije da se uči, uz njega često dešava veoma značajno učenje, dok se ponekad uz dosta muka dobija i minimalan rezultat kad je u pitanju formalno učenje.

Ukoliko ne žele da ih vreme pregazi, muzeji moraju naći nove forme i koncepcije rada, najpre u odnosu na širi krug korisnika svojih službi (Morina, 1975). Značajno mesto u radu muzeja sa korisnicima zauzima odnos sa školskom omladinom. Ako se pozovemo na kategorizaciju muzejske publike koju nudi Džon Folk (John Falk), školska omladina čini kategoriju „istraživača“ (Falk, 2011). Nju karakteriše radoznalost i zainteresovanost za gotovo sve sadržaje muzeja. Ne zanima ih nijedna tema posebno, nije čudno da lutaju po muzeju i istražuju. Ovu kategoriju posetilaca možemo posmatrati i kao „tragače za iskustvom“ (Falk, 2011). Oni pre svega žele dobro da se zabave, ali i da vide šta muzej ima da ponudi. „Tragačima“ je svaki momenat bitan i kod njih je izraženo analiziranje celokupnog doživljaja. Njihov boravak u muzeju ponekad može biti vrlo površan jer je akcenat na atmosferi i zabavi. „Tragače za iskustvom“ je ponekad teško razlikovati od „istraživača“, tako da bi ovoj grupi mogli da se priključe i turisti (predškolci i osnovci), kao i mladi. Potencijal muzeja kao institucije koja bi mogla da realizuje i dopuni školsko obrazovanje prisutan je širom sveta. Česte posete đaka muzejima ne samo da dopunjuju njihovo učenje iz učionice, već stvaraju i odnos prema lepom u mnogim oblicima; koji će, ako se pravilno apsorbuje u ovoj formativnoj fazi uma, dovesti do šireg razumevanja i ponekad stvoriti specijalizovano interesovanje za budućnost (Singh, 2004). Muzeji bi

stoga mogli da doprinesu školskom obrazovanju na mnogo načina, a najvažniji je vizuelna komunikacija kroz predmete i materijale (Singh, 2004). Predmeti poput istorije, geografije, umetnosti, fizike, hemije, astronomije, maternjeg ili stranog jezika, pa čak i matematike, mogli bi da se dožive življe i efektnije kroz izložbe u muzejima koje predstavljaju navedene discipline. Obrazovna iskustva u muzejima za školsku decu mogu se svrstati u dve kategorije – iskustva direktno relevantna za školski program i iskustva za unapređenje opšteg znanja učenika u različitim oblastima humanističkih i prirodnih nauka (Singh, 2004). Da bi se postigli ovi ciljevi pedagoškog rada u muzejima, relevantni za školsku decu, uprave muzeja bi trebalo da ulože svesne napore u obezbeđivanje potrebnih medija komunikacije.

U muzejima može biti izloženo i nekoliko eksponata koji se odnose na predmete koji se izučavaju u školi. Ukoliko muzeji ne čine nikakve posebne napore da direktno zadovolje potrebe školske dece, nastavnici bi morali da pronađu načine i sredstva za korišćenje muzejskih resursa u zavisnosti od njihove relevantnosti za nastavu. To uključuje identifikaciju eksponata relevantnih za nastavnu temu i promišljanje kako ih povezati i koristiti sa školskom grupom. Tako bi prirodnački muzeji koji poseduju eksponate o evoluciji, ekologiji ili očuvanju prirodnih resursa mogli da ih pruže i direktno ih povežu sa školskim programom iz predmeta poznavanja okoline, biologije, hemije, geografije, dok bi istorijski i umetnički pomogli u realizaciji dela nastave istorije ili likovne kulture. Stoga bi uprave muzeja trebalo da ispitaju školski program i identifikuju teme koje bi u njihovim galerijama mogle biti predstavljene (Singh, 2004).

Morina smatra da je rad sa školskom omladinom složen i da zahteva veliko zalaganje muzejskih radnika (Morina, 1975). To se postiže upotrebom žive reči muzejskog stručnjaka. Jedino bi se na taj način muzejska materija mogla približiti učenicima kako bi školske sadržaje obogatili novim saznanjima, a eksponate inventivnije tumačili. Dodatno je živa reč potrebna u cilju objašnjenja onoga što legende ne pružaju, jer pojedine izložbe deskripciju svode na minimum (Morina, 1975).

Kada je reč o saradnji škola i muzeja, jedan od problema je orijentacija nastavnih programa ka muzejima, odnosno stepen upućivanja nastavnika i učenika na muzeje. Često i sa jedne i sa druge strane ima nedostataka. Nastavni programi se kreiraju tako da ne upućuju dovoljno na muzeje, dok muzeji često nisu spremni da prihvate i ispune zahteve škola (Morina, 1975). Nedostatak je i muzejski kadar, naročito onaj koji dobro poznaje metodologiju rada sa decom, budući da pedagoški rad ređe vrše učitelji, vasitači i pedagozi, a češće istoričari umetnosti, etnolozi i antropolozi. Čak i ako ih ima dovoljno, muzejski radnici pedagošku delatnost vrše kao dopunsku delatnost, često objašnjavajući sadržaje muzejskih postavki na neadekvatan način (Morina, 1975). Stanje može da se poboljša formiranjem pedagoških službi muzeja i angažovanjem muzejskog pedagoga. O muzejskim pedagozima najbolje svedoči razmišljanje Tomislava Šole koji je pre više od trideset godina ovoj vrsti muzejskih profesionalaca savetovao da se sa posetiocima više druže nego da ih obrazuju; da kreiraju programe koji su zasnovani na potrebama posetilaca; da izazivaju promene kod svojih posetilaca; da sa njima slobodnije komuniciraju (postavljaju i odgovaraju na pitanja, ispravljaju ih); da ih uključuju, da uzimaju, daju i da proizvode (Šola, 1988).

Partnerski odnos između muzeja i škola može biti ostvariv i kroz konstantno informisanje, redovne sastanke i zajedničko planiranje. Informisanje se obavlja putem elektronske pošte, reklamiranjem i prezentovanjem muzejskih programa putem društvenih mreža. Osim onlajn mogućnosti komuniciranja, značajan je i lični susret prosvetnih i muzejskih profesionalaca. Sastanci predstavnika škola i muzeja dovode do sistematičnog i planskog odnosa. Ovakve akcije poželjno je započeti početkom školske godine, pre pripreme godišnjih planova rada nastavnih predmeta. Nastavnici su na taj način upoznati sa ponuđenim muzejskim sadržajem, a muzejski radnici sa nastavnim programom i planom rada škole (Morina, 1975). Kao primer ove vrste saradnje navodimo manifestaciju „Školski sajam kulture – Tržnica ideja”, koju organizuje Muzej grada Beograda (Latinić, 2015). Pedagoška služba muzeja u Kikindi od 2014. godine praktikuje sastanke sa predstavnicima škola s ciljem da se prezentuju pedagoški potencijali muzeja, vrednuju realizovane aktivnosti i isplanira buduća saradnja (Kiurski, 2017).

Muzeji moraju imati definisan i jasan muzejski program. Pored izložbi kao najrasprostranjenijeg oblika komunikacije prezentacije (Maroević, 1993), muzej školama može da ponudi i sledeće modele pedagoškog rada: radionice, predavanja, dramske predstave, edukativne kampove, revije filmova. Predškolskoj i školskoj deci najčešće se nudi radionica koja mora biti osmišljena, isplanirana i tek takva ponuđena. Njeno kreiranje uključuje jasno definisanje ciljeva, povezanost sa školskim gradivom, saradnju sa kustosima, dizajnerske poslove, izradu pedagoškog materijala, štampanje promotivnog materijala (Kiurski, 2017). Muzej svojim saradnicima može ponuditi i mogućnost kupovine godišnjih karata (po povoljnoj ceni) ili besplatnu posetu za školske grupe određenim danima.

U muzejima se u radu sa školskom decom najčešće koristi metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, metoda demonstracije i metoda posmatranja (Žnidar, 1972). Izbor metoda uslovljen je uzrastom školske grupe, ciljevima posete, temom izložbe. Metode je potrebno kombinovati, nikako koristiti samo jednu (u ovom slučaju muzejsko iskustvo deluje monotono i retko kad izaziva poželjne promene kod učenika).

Žnidar školske posete deli na: uvodne (prethode obradi novog gradiva), paralelne (teku uporedo sa obradom gradiva) i dopunske (izvode se na kraju obrade gradiva) (Žnidar, 1972). Kada su u pitanju tumačenja izložbe ili vođenja, u muzejima se praktikuju tri vrste ovog komunikacijskog alata: specijalno, pregledno i tematsko vođenje (Žnidar, 1972). Pregledno vođenje namenjeno je pre svega školskim i turističkim grupama, odnosno onim posetiocima koji nemaju priliku da posećuju muzej više puta. Ova vrsta vođenja može da se realizuje u celom muzeju ili u okviru jedne izložbe. Školskoj deci su namenjena i tematska vođenja koja se fokusiraju na uže teme povezane sa školskim programom (život u praistoriji, tipovi kuća u XX veku, II svetski rat). Predavanja u muzeju mogu da drže muzejski edukatori, kustosi, kao i nastavnici. I u jednom i u drugom slučaju ove aktivnosti moraju biti pripremljene kroz saradnju muzejskog i nastavnog osoblja.

Organizacioni oblici saradnje, takođe, mogu biti različiti – realizacija nastavnih časova na stalnim ili tematskim izložbama, predavanja za učenike ili za nastavnike, diskusione grupe i klubovi, kreativne radionice i kursevi (vajanja, slikanja, istorije, etnologije,

restauracije, konzervacije), mentorski rad (za izradu seminarskih radova, referata, maturskih radova), servisi za škole (služba pozajmljivanja, organizacija zajedničkih priredbi, događaja, zajedničkih izložbi u školama, učeničke prakse, medijateka, savetovanje, Dan škole u muzeju), koncerti, video-projekcije, kvizovi, takmičenja, dečji muzeji. Proizvodi nastali u njima mogu naći svoje mesto u suvenirnici muzeja ili na izložbama učeničkih radova. Shodno navedenom, u Narodnom muzeju Kikinda se u poslednjih deset godina praktikuju sledeći programi i modeli pedagoškog rada: „Kikin zabavni program“, „U društvu sa sovama“, festival „Mamutfest“ (za predškolski uzrast); „Muzej kao učionica“, „Muzej od A do Š“, „Kikinda od A do Š“, „Sovembar – mesec sova“, festival „Mamutfest“, letnji i zimski kamp, revije arheoloških i etnoloških filmova (za učenike osnovnih škola); volonterski programi, programi stručne prakse i programi razmene mladih (za učenike srednjih škola), kao i seminar „Učimo u muzeju – korišćenje muzejskih resursa u edukaciji predškolske i školske dece“, akreditovanog od strane ZUOV-a za period 2016–2018. (za prosvetne radnike).

Osim za učenike lokalnih škola, edukativni programi se nude i za one koji muzej posećuju u sklopu školskog izleta ili ekskurzije. Poseta muzejima i znamenitim mestima omogućava učenicima da nauče o prošlosti, ali i da steknu uvid o tome kako se ljudi odnose prema njoj. Nastavnici tvrde da učenici na ovim putovanjima posebno cene čulna iskustva kao što je ulazak u srednjovekovni zamak, rukovanje predmetom iz prošlosti, slušanje starih pesama ili analiza slika sa istorijskom tematikom (Boxtel et al., 2016) koje služe kao posrednici između učenika i vremena koje je zauvek izgubljeno. Istorijske zgrade, spomenici, muzejski eksponati, tradicionalni zanati, običaji, narodne priče i drugi tragovi „nasleđa“ mogu biti moćni resursi za učenje i poučavanje. Praksa integrisanja ovih izvora u obrazovanje naziva se „obrazovanje nasleđa“ ili „istorijsko obrazovanje“ (Boxtel et al., 2016). Često nazvan i obrazovni turizam, ovaj model obuhvata takve turističke usluge i proizvode kao što su programi razmene studenata, ture, ekskurzije i studijska putovanja (Attaalla, 2020). Znanje stečeno na ovakvim putovanjima može se preneti na mnogo bolji način u poređenju sa onim koje se stiče sedenjem u klupi i čitanjem knjiga (Attaalla, 2020).

Istraživanje mišljenja prosvetnih radnika i učenika

Kako učenici i prosvetni radnici u šest osnovnih škola doživljavaju saradnju sa Narodnim muzejom Kikinda pokazuje istraživanje sprovedeno 2018. godine. *Edukacija u Narodnom muzeju Kikinda* osmišljena je po uzoru na istraživanje koje je sprovedla Ajlin Hooper-Grinhil na početku XXI veka u Engleskoj (Hooper-Greenhill, 2007).

Sprovedeno je s ciljem da se utvrdi u kojoj meri je ostvarena saradnja škola i muzeja, na koji način pedagoški rad u Narodnom muzeju Kikinda doprinosi opštem obrazovanju đaka kao i koji modeli najviše dopunjuju to obrazovanje. U istraživanju je učestvovalo 60 prosvetnih radnika (30 učitelja i 30 nastavnika) i 949 učenika. Anketiranje je obavljeno putem upitnika, s tim da su nastavnici odgovarali individualno, a učenike su na času ispitivali učitelji ili nastavnici. Pitanja namenjena prosvetnim radnicima bila su vezana za ishode učenja u muzeju, stepen zadovoljstva/nezadovoljstva pedagoškim

programima i pedagoškom službom muzeja, a dotakla su se i najznačajnijih modela pedagoškog rada u muzeju. Upitnik namenjen đacima više je bio fokusiran na stepen zapamćenog (naučenog) tokom posete muzeju, kao i na to koji od modela pedagoškog rada je njima najdelotvorniji.

Savremene teorije o učenju, osim sticanja znanja, u učenje ubrajaju i formiranje stavova i vrednosti, pojavu novih oblika ponašanja, igranje novih životnih uloga, sticanje veština, menjanje elemenata ličnog identiteta. Prvi deo deo istraživanja bio je baziran na teorijama Huper-Grinhil koja zastupa stav da, za razliku od formalnog učenja, posetioci muzeja imaju svoje lične motive za učenje i oni sami zaključuju da li su ih ostvarili i u kojoj meri. To može biti saznanje o nečemu, napredak, razumevanje neke materije, inspiracija, sticanje veštine ili jednostavno – užitak. Prema tome, učenje u muzejima bi trebalo više da se fokusira na posledice onoga što je naučeno. Učenje nam pomaže da shvatimo ko smo i šta radimo i ono snažno utiče na razvoj identiteta. (Hooper-Greenhill, 2007).

Dugi i treći deo istraživanja čiji su ciljevi bili da se ispita mišljenje učenika, odnosno prosvetnih radnika o radu pedagoške službe Narodnog muzeja u Kikindi, kao i o modelu pedagoškog rada, nije zasnovan na teorijskim polazištima nego na potrebi da se istraživanje tog tipa prvi put realizuje u cilju unapređenja usluga pedagoške službe.

Korišćene su fiksne i fleksibilne metode za prikupljanje podataka. Nakon posete muzeju, učenici i nastavnici su popunjavali ankete kako bi se ispitali rezultati njihovog učenja i to su bili fiksni modeli ispitivanja. Kao fleksibilni metod korišćeno je posmatranje.

Rezultati istraživanja predstavljeni su tabelarno, nakon čega sledi diskusija za svaki segment istraživanja.

Prvi deo istraživanja (namenjen prosvetnim radnicima) odnosio se na sledeće oblasti: razumevanje sadržaja, sticanje veština, menjanje stavova, uživanje u muzeju, razvoj kreativnosti, promena ponašanja i korelacija sa školom. Na pitanje „U kojoj meri se slažete sa sledećim tvrdnjama?“ dobijeni su sledeći rezultati:

Tabela 1

Odnos prosvetnih radnika prema različitim aspektima muzeja

	Potpuno se slažem	Uglavnom se slažem	Delimično se slažem	Uglavnom se ne slažem	Uopšte se ne slažem
1. Učenici razumeju sadržaje u muzeju i usvajaju znanja.	47.00%	46.00%	5.00%	2.00%	0.00%
2. Učenici u muzeju usvajaju nove i razvijaju stečene veštine	57.00%	35.00%	6.00%	2.00%	0.00%
3. Učenici menjaju stavove nakon posete muzeju	39.00%	33.00%	27.00%	0.00%	2.00%
4. Učenici uživaju prilikom posete muzeju	70.00%	27.00%	3.00%	0.00%	0.00%
5. Učenici razvijaju kreativnost u muzeju	69.00%	26.00%	5.00%	0.00%	0.00%
6. Učenici menjaju svoje ponašanje nakon posete muzeju	10.00%	43.00%	38.00%	7.00%	2.00%
7. Pedagoški rad u muzeju je u korelaciji sa školskim programom	34.00%	45.00%	18.00%	3.00%	0.00%

Istraživanje mišljenja prosvetnih radnika pokazalo je da oni s poverenjem dovode učenike na muzejske programe. To pokazuju visoki procenti u odgovorima vezanim za razumevanje muzejskih sadržaja, za usvajanje odnosno razvijanje veština, razvoj kreativnosti, kao i za stepen uživanja (učenika) tokom posete muzejskim programima. Nešto manje pozitivnih odgovora dobijeno je kod tvrdnji u vezi sa promenom stavova učenika kao posledice muzejskog iskustva, kao i kod tvrdnje koja se odnosi na korelaciju između školskih i muzejskih sadržaja. Najmanji broj ispitanika misli da muzej ima moć da menja oblike ponašanja učenika.

Drugi deo istraživanja, takođe namenjen prosvetnim radnicima, otkrio je stepen zadovoljstva u vezi sa saradnjom škole i muzeja. Na pitanje „U kojoj meri se slažete sa sledećim tvrdnjama?“ dobijeni su sledeći rezultati:

Tabela 2

Stepen zadovoljstva saradnjom škole i muzeja

	Potpuno sam zadovoljan/na	Uglavnom sam zadovoljan/na	Delimično sam zadovoljan/na	Uglavnom sam nezadovoljan/na	Potpuno sam nezadovoljan/na
1. Zadovoljan/na sam programima koje muzej nudi u okviru stalne postavke	60.00%	32.00%	2.00%,	5.00%	1.00%
2. Zadovoljan/na sam programima koje muzej nudi u okviru povremenih izložbi	59.00%	33.00%	3.00%	3.00%	2.00%
3. Zadovoljan/na sam radom Pedagoške službe muzeja	68.00%	24.00%	4.00%	0.00%	4.00%
4. Zadovoljan/na sam komunikacijom sa Pedagoškom službom muzeja	82.00%	12.00%	3.00%	0.00%	3.00%
5. Zadovoljan/na sam dosadašnjom saradnjom sa muzejom	78.00%	15.00%	3.00%	0.00%	4.00%

Kada je reč o stepenu zadovoljstva muzejskim sadržajima, većina ispitanika je iznela stav kojim potvrđuje zadovoljstvo radom Pedagoške službe muzeja, dosadašnjom komunikacijom i saradnjom. Iznenaduje podatak da među ispitanicima ima onih koji su ekstremno nezadovoljni saradnjom sa Pedagoškom službom muzeja. Ovo je, pretpostavlja se, posledica loše komunikacije prilikom informisanja o sadržaju muzejskog programa ili njegovog zakazivanja, eventualno posledica loše atmosfere (negativna reakcija kustosa, vodiča ili muzejskog pedagoga ili neka druga, manje prijatna situacija) tokom aktivnosti. Nešto manji stepen zadovoljstva uočljiv je kada se radi o programima na stalnoj postavci, odnosno na povremenim izložbama (u najvećoj meri se misli na radionice kao najrasprostranjeniji model pedagoškog rada). Ovakvo mišljenje posledica je nedovoljne korelacije ovih sadržaja sa školskim programom (kada je reč o radionicama na povremenim izložbama), odnosno neatraktivnih sadržaja stalne postavke muzeja s obzirom na njen višegodišnji nepromenjivi izgled. Korelaciju školskih i muzejskih programa gotovo svi ispitanici ocenjuju kao uspešnu, s tim da se polovina njih uglavnom slaže sa tvrdnjom da je korelacija ostvarena, nešto manje da je potpuno ostvarena, dok mali deo smatra da ona uopšte nije ostvarena.

Treći deo istraživanja, namenjen učenicima i prosvetnim radnicima, bio je fokusiran na programe muzeja, na modele pedagoškog rada i na ishode koje oni ostvaruju. Posebno su na isto pitanje odgovarali prosvetni radnici, a posebno učenici (drugačije formulisano). Dobijeni su sledeći rezultati:

Tabela 3

Mišljenje učenika i prosvetnih radnika o programima muzeja

	Radionice na povremenim izložbama	Radionice u sklopu stalne postavke	Festival „Mamutfest“	3D film „Kikindski mamut“	Tumačenje izložbi	Revije etnoloških i arheoloških filmova
Koji modeli pedagoškog rada u Narodnom muzeju Kikinda najviše doprinose realizaciji vaspitno-obrazovnih ciljeva? (pitanje postavljeno prosvetnim radnicima)	34.00%	23.00%	17.00%	11.00%	8.00%	7.00%
U toku koje aktivnosti ste najviše naučili u muzeju? (pitanje postavljeno učenicima)	20.00%	16.00%	17.00%	25.00%	15.00%	7.00%

Deo istraživanja o modelima pedagoškog rada pokazalo je da su radionice na povremenim izložbama prema prosvetnim radnicima najkorisniji model obrzovanja, slede radionice organizovane u sklopu stalne postavke, zatim muzejski festival „Mamutfest“, 3D film „Kikindski mamut“ i klasično tumačenje izložbi. Prema učiteljima i nastavnicima kikindskih škola, revije arheološkog, odnosno etnološkog filma najmanje doprinose vaspitno-obrazovnim ciljevima. Kada je reč o istim modelima i njihovoj učinkovitosti, na učenike je najveći utisak ostavio 3D film „Kikindski mamut“, zatim radionice na povremenim izložbama, festival „Mamutfest“, radionice u sklopu stalne postavke i tumačenje izložbi, dok su među ovom ciljnom grupom (kao i kod učitelja/nastavnika)

najnepopularnije revije etnološkog i arheološkog filma. Ovaj podatak pokazuje da mlađi naraštaji pozitivnije reaguju na sveže, atraktivne i atipične muzejske programe (muzejski festivali, 3D filmovi) dok klasična tumačenja izložbe ili pak teme iz arheologije i etnologije ne privlače pažnju školske dece.

Poslednji deo istraživanja namenjen učenicima pokazao je sledeće:

Tabela 4

	Da	Ne
U muzeju sam uživao/la	93.00%	7.00%
U muzeju sam nešto naučio/la	87.00%	13.00%
Muzej je zanimljivo mesto	93.00%	7.00%

Rezultati ovde pokazuju veliki stepen uživanja i naučenog kod ispitanih učenika, dok većina njih muzej smatra zanimljivim mestom. Ovaj deo istraživanja takođe ukazuje da učenici muzej ne posmatraju nužno kao prostor za učenje nego više kao prostor koji im pruža osećaj uživanja ili budi njihovo interesovanje za teme iz nasleđa. Ovaj podatak deluje optimistično jer muzej (u odnosu na svoje posetioce) ima zadatak ne samo da obrazuje nego i da im upravo pruža osećaj uživanja i budi njihovu radoznalost.

Zaključak i pedagoške implikacije

Posmatran sa tri aspekta – istorijskog, teorijskog i sa aspekta istraživanja mišljenja, problem pedagoškog rada u muzejima i njegovih ishoda kod učenika osnovnih škola, kao i prosvetnih radnika, obrađen je slojevito i pokazuje dvostruke rezultate. Iz ugla učenika primećujemo da su oni zainteresovani za neformalno učenje, dok prosvetni radnici smatraju da još ima prostora za unapređenje saradnje.

Istorijski pregled pedagoškog rada u muzejima pokazuje da je ova oblast muzeologije bila izuzetno oscilirajuća – od toga da su zbirke bile deo državnih obrazovnih institucija u starom veku, preko toga da su u srednjem veku bile mahom privatno vlasništvo, samim tim i privilegija vlasnika, do toga da su od XVIII veka ponovo deo državnih sistema obrazovanja. Informalna karakteristika pedagoškog rada u muzejima dopušta joj više slobode i rasterećenosti kada je reč o njenim ciljevima i sistemima procene znanja. Osim toga, pedagoški rad u muzejima gravitira ka zabavi i stoga je to sredina pogodna za sticanje znanja i veština. Ako želimo da učenici razumeju muzejsko okruženje moramo ga načiniti podsticajnim. Ovoj stav naročito brane Huper-Grinhil i Betankord. Balansiranom i sistematskom kombinacijom obe vrste obrazovanja dolazimo do sveobuhvatnijeg obrazovanja čiji rezultati mogu biti vidljivi odmah ili (latentno) čekati momenat da budu iskorišćeni. Slojevito obrazovanje zahteva i temeljnije pripreme – najpre evidenciju i prepoznavanje muzejskih tema u očima škola, zatim spremnost muzeja da odgovori na školske zahteve, zajedničko planiranje, prilagođavanje metoda, oblika, principa i naročito modela pedagoškog rada. Koji god model da je izabran, i muzej i

škole moraju u njemu videti korist, a saradnju kao platformu za dalji partnerski razvoj. Ono što ova dva partnera (za sada) nemaju kao obavezu, a koja je i više nego poželjna, jeste zakonska regulativa da ostvare saradnju. Drugim rečima, resorna ministarstva za obrazovanje i kulturu nikakvim dokumentom ne obavezuju prosvetne i muzejske radnike da sarađuju.

Rezultati istraživanja ukazuju na važnost povezanosti škola i muzeja i na različite mogućnosti izgradnje i negovanja partnerskog odnosa. Ove stavove brani većina autora (Morina, Singh, Žnidar) koji u svojim teorijskim gledištima propagiraju učenje u muzeju i njegov značaj. Morina jasno ukazuje na važnost upućivanja muzeja na škole i obrnuto i savetuje da neophodno pažljivije osluškivanje potreba obe strane. Upotreba muzejskog nasleđa kao obrazovnog resursa po Žnidaru podrazumeva niz promišljajućih aktivnosti koje prethode poseti muzeju – mogućnost korelacije sa tipom nastavnog časa. Sa važnošću korelacije složio se i veliki broj prosvetnih radnika obuhvaćen istraživanjem u kikindskom muzeju, naime gotovo 80% ispitanih učitelja i nastavnika se slaže da je korelacija školskih i muzejskih sadržaja apsolutni imperativ.

Posmatranjem i anketiranjem nedvosmisleno su uočene promene koje kod učenika izaziva učestvovanje u muzejskim programima. Ovo se u najvećoj meri odnosi na osećaj uživanja u muzeju i na razvoj kreativnosti, a u manjem slučaju na sticanje veština i usvajanje znanja. Ovaj podatak može biti od velike koristi muzejskim profesionalcima u kreiranju budućih programa, uz napomenu da muzeji (kako uostalom nameće i njihova definicija), između ostalog služe i uživanju. Učenici su motivisani da istražuju muzejske sadržaje, naročito ako muzej nudi šarolike modele, u čemu prednjače radionice i atipični muzejski sadržaji koji uključuju gledanje filmova ili kakvi su muzejski festivali. Ovakvi pristupi rezultiraju zadovoljnim učenicima koji u muzeju zapamte veći deo ponuđenog.

Ohrabruju rezultati dobijeni u istraživanju koje je sproveo Narodni muzej Kikinda. Učenici vide muzej kao zanimljivo mesto na kojem je moguće i uživanje (ovo kod mlađe dece često ima veze sa zabavom odnosno fenomenom „edutainmenta“), sticanje znanja i veština, mesto na kojem se razvija njihova kreativnost. Prosvetni radnici muzej posmatraju kao partnera koji popunjava praznine kada je u pitanju formalno obrazovanje, a pedagošku službu muzeja ocenjuju visokom ocenom, dok kao najzahvalniji model edukacije njihovih učenika vide muzejsku radionicu.

Pedagoške implikacije usmerene su na odnos škola i muzeja kao i na unapređenje njihovog partnerstva. Odnose se pre svega na veću uočljivost muzeja kao prostora za učenje; korelaciju školskih i muzejskih tema i oblasti; manje rigidan i elitistički pristup muzeja prema školskoj deci; permanentnu komunikaciju sa školama i jasno obaveštavanje o muzejskim programima; raznolikost muzejskih programa, modela učenja i pedagoških metoda; kao i na sposobnost muzeja da svojim informalnim pristupom obrazuje, razvija veštine, menja stavove, utiče na razvoj identiteta i omogućava osećaj uživanja.

Literatura

- Attaalla, F. (2020). Educational tourism as a tool to increase the competitiveness of education in Egypt: A critical study. *Journal of Travel, Tourism and Recreation*, 2(2), 34-41.
- Boxtel, C., Grever, M., & Klein, S. (2016). *Sensitive pasts: Questioning heritage in education*. Berghahn Books, 27(1). <https://doi.org/10.2307/j.ctvss40kr>
- Dewey, J. (2013). *Šola in družba*. Pedagoška fakulteta.
- Falk, J. H. (2011). Contextualizing Falk's identity-related visitor motivation model. *Visitor studies*, 14(2), 141-157.
- Fernández, H., & Fajardo, V. (2008). The Impact of Museum Exhibitions and Heritage Sites in Lanzarote on Visitor Communication. In H. Fernández Betancort (Ed.), *Tourism, Heritage and Informal learning: Museums as E-labs (Emotions and Education)* (pp. 161-188). Escuela Universitaria de Turismo de Lanzarot
- Hein, E. G. (1998). *Learning in the Museum*. Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (1992). *Museums and the Shaping of Knowledge*. Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (2007). *Museums and Education: purpose, pedagogy, performance*. Routledge.
- Khan, S. H. (2011). *The Role of Museum in Children Education* (doktorska disertacija). Institute of Archaeology and Anthropology.
- Kiurski, D. (2017). Trinaesta škola. U D. Dujmović, L. Lončar Uvodić i M. Margetić (ur), *Zbornik radova Relacije i korelacije* (str. 87-93). Hrvatsko muzejsko društvo.
- Košćević, Ž. (1977). *Muzej u prošlosti i sadašnjosti*. Muzejski dokumentacioni centar.
- Latinčić, D. (2015). Pilot projekat Školski sajam kulture „Tržnica ideja“. U M. Đilas (ur.), *Partnerstvo* (str. 184-191). Hrvatsko muzejsko društvo.
- Mairesse, F. (2021). From Samuel Quiccheberg to Jean Capart. In N. Gesché-Koning (Ed.), *History of Museum Education and Interpretation – Belgium* (pp. 9-14). ICOM Belgique.
- Maroević, I. (1993). *Uvod u muzeologiju*. Zavod za informacijske studije, Odsjeka za informacijske znanosti Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Milutinović, J. (2009). Progresivizam u obrazovanju: teorija i praksa. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 41(2), 264-283.
- Milutinović, J. (2010). Učenje u muzeju. *Povijest u nastavi*, 8 (16/2), 217-229.
- Morina, T. (1975). Muzej i škola. *Muzeologija*, 17(1), 132-138.
- Singh, P. K. (2004). Museum and education. *The Orissa Historical Research Journal*, 47(1), 69-82.
- Šola, T. (1988). Od obrazovanja do komunikacije. *Informatica museologica*, 19(1-2), 92-95.
- Veronesi, U., & Martínón-Torres, M. (2022). The Old Ashmolean Museum and Oxford's Seventeenth-Century Chymical Community: A Material Culture Approach To Laboratory Experiments. *Ambix*, 69(1), 19-33.
- Vojnović, Z. (1953). Naučno-prosvjetni zadaci muzeja. *Muzeologija*, 1, 19-33.
- Žnidar, V. (1972). Zadaci i oblici suradnje muzeja i škola, *Muzeologija*, 15(1), 1-135.

Primljeno: 08. 01. 2023.

Korigovana verzija primljena: 08. 03. 2023.

Prihvaćeno za štampu: 20. 03. 2023.

The Museum as a Learning Environment and a Supplement to School Learning: An Example of the Educational Programs of the Kikinda National Museum

Dragan Kiurski

National Museum of Kikinda, Kikinda, Serbia

Abstract *Shifting the focus from collections to visitors, museums have developed numerous educational programs in the past few decades, addressed to a diverse audience. Special attention is paid to the school and preschool populations. Schools and kindergartens have become inseparable partners of museums, and the partnership strives to provide education with an informal character. Whether it is children from local schools or children who visit museums as part of school excursions, museums serve as an inspiring setting for acquiring and expanding knowledge and enriching experiences. In order to deepen relations with schools and kindergartens, the educational services of museums and galleries create special programs based on the correlation between school programs and museum collections. They do this through such forms as storytelling, workshops, quizzes, and theatrical models. The paper looks at the genesis of pedagogical work in museums and the theoretical starting points of the relationship between schools and museums, and presents the results of empirical research on this relationship and learning outcomes in the Kikinda National Museum.*

Keywords: *museum, pedagogical work, schools, heritage, exhibit.*